

دوو هه لوپستی گرینگ

له بواری تیکووشانی ناو نه نجومه نی نوینه راندا

نه بونه ته جیکای ئومیدو ره زامه نندی کومه لانی خه لکی ، بویه روژنامه ی ژیان سه رزه نشتیان نه کا به پیچه وانه وه به دل و به گیان به شان و بالی نوینه رانی هه لبرازی سالی 1928 دا هه لئه داو وای پیشان نه دا که نه م نوینه رانه به ره زاو دل و بو خزمه ت کردنی گه ل هاتونه ته مهیدانی خه باتی نوینه رانیه وه . به راستی نه گه ر پروانینه ناوی هه ریه که له م نوینه رانه بو مان دهر نه که وی که هه ریه که له مانه له کومه ل دا به ره نگو شیوه یه کی تایبه تی پایه ی زانین و گه وره یی وه رگرتو وه له بواری مهیدانی دیاری کرایی خوی دا گره وی سه رکه وتنی به رزیان بردوته وه و ناویان به شاسوارو مه زن دهر چووه . ماموستا نه مین زه کی به گ (بیگباشی نه رکانی حرب له زه مانی عوسمانی داو مدیری مه کتبه یی حربی یه و دار التدریبی عسکری له حکومتی عیراق دا) له وکاته دا له ناو کومه لگای کوردیدا ناوی به شاسواریکی زاناو روشنبیریکی لی هاتووی کورد دهر کردبوو . هه لبرازدنی له لایه ن کومه لانی خه لکی یه وه به نوینه ر بو دهره ی یه که می نه نجومه نی نوینه ران سالی (1925) و دهره یی پیروزی له نه نجومه ندا بو خزمه ت کردنی گه ل و پیش خستنی وولات به زهقی وروونی نه بیبری . هه روه ها بلاو کردنه وه ی نامه تایبه تیه که ی له روژنامه ی (ژیانه وه) دا که تیا یا به لین و په یمان

... هه ول و خه باتی روشنبیرانی کورد بو بناغه دانانی دهرگا و کورپو کومه لی روشنبیری تازه دا هاتوو بو به ره و هه ورازبردنی کاروانی زانستی به رفراوانی خوینده واری و په ره پیدان و خوش کردنی ناگری جولانه وه ی روشنبیری هیچ کاتی رانه وه ستاوه و سستی نه نواندوه . له ساله کانی پیست و به ره و ژوو رتر به تایبه تی له سالی 1928 دا کاتی که جولانه وه ی نیشتمانی کورد له باروو دوخیکی کوپری ناهه موارد ا نه ژیاو به ده ست پیلان و نه خشه بوگه نه کانی به لین و په یمانه پف هه لدراره کانی ئینگلیزه کانه وه نه تلایه وه و نه ینالاند ، له و روژه دا که هیشتا کیشه ی کورد و چاره نویسی دواروژی به ته یو دوو که لی نا ئومیدی و به ده ختی ته نرابوو ، ده سته یه له روشنبیرانی کورد به نیاز و مه به سستی خزمه ت کردنی کاروانی روشنبیری و دردان به شه وه زهنگی دواکه وتن و پیش خستنی وولات ؛ مهیدانی هاوکاریان له گه ل دهرگا ی میری دا گرت به روبه پی ی توانا نه رکی گه وره یان له م دهرگا یه دا گرتنه سستوو بونه نوینه ر له نه نجومه نی نوینه راندا . وه کوله روژنامه ی «ژیان» دا به به رچاوو دهر نه که وی که زوربه ی نوینه ره کانی کورد له دهره یی پیشوی نه نجومه نی نوینه راندا له مهیدانی خزمه ت کردنی گه ل دا سه رکه وتنیان به دی نه هیناوه

ئه دا به دانیشتوانی که دریغی ناکا له هه ول و کوشش کردن له پیناوی خزمهت کردنیاندا . ههروه ها ده رکردنی نامیلکه خنجیلانه که ی به ناوی (محاسبه ی نیابه ته وه) که هه ول و کوششی خوی تیا یا بو خزمهت کردنی پیشان ئه دا ، ئه مانه گشتی به لگه نه ویسته بو دلسوزی و خزمهت کردنی له پیناوی روشنبیری ی کوردی دا . له بهر ئه وه ی ماموستا ئه مین زهکی به گ له وکاته دا به تواناترو پایه بلندترو پشت ئه ستورتر به خو له هاوړیکانی تری وه له گه ل بارودوخه که دا زیاتر ئه گونجا ، بویه ده زگای میری پاش هه لیزاردنی به نوینه ر له سالی 1925 دا ده ستوبرد فه رمانی بو ده رکرا که بیی به وه زیری اشغال و مواصلات تا له م کاته دا به ته نها خوی دوو راپورتنی ده رباره ی باروودوخی نه گونجاوی زانستی و خوینده واری له کوردستان دا نووسی و ری وشوین دانانی گونجاوی پر به پیستی بو چاره سه ردنی پیشکه شی ئه نجومه نی نوینه ران کرد که به داخه وه ده قه که یمان تا ئیستا ده ست نه که وتوه ، به لام به کورتی روژنامه ی (ژیان) ژماره ی 118 که له 21 حزیرانی 1928 دا ده رچوو ، بلاوی کردوته وه که وا ئیمه ش له خواره وه ده قی ئه و کورته راپورته پیشکه ش به خوینده واران ئه که یین .

«خلاصه ی دوو تقریری مبعوثی محترم سلیمانی معالی امین زهکی به گ که تقدیمی مجلسی عالی مبعوثانی کردوه له خصوصی معارف کوردستان و تشکیل لجنه یه کی علمی بو تالیف و ترجمه ی کتیبی تدریسیه ی کوردی و احداث و تشکیل مدیریه تیکی معارف و تعیین مفتشین کورد بو منطقه ی کورده کان :

خلاصه ی تقریری اول :

«له لوای موصل ، هه ولیر ، کرکوک ، سلیمانی دا حال حاضر 38 مکتبی کوردی تیا موجوده ، له مکاتب ابتدائی ، ثانوی کورده کانا له سه ر منهاج رسمی معارف بو پنجاو هشت موضوع که مجبورن تدریس بکن ، تنها بو ده رسیکیان کتیبی کوردی هه یه ، بو موضوعه کانی که چونکه کتیب نی یه طلبه کان مجبورن نوٹ بکرن و له سه ر ئه و نوٹانه محکومی سعی کردن . لکن له صنفی اولیه کاندای چونکه طلبه کانی به ته واوی ناتوانن بنوسن ممکنیان نابی نوٹیکی صحیح بکرن وه له خارج امکانیاتیاندا یه ، له غیر ئه وه ی که به غلط وه به عجله ده فتره کانیان ره شو پر بکنه وه ، ناتوانن سعیکی تر بکن لبر

ئه مه ذهنیان به معلومات غیر صحیحه اشغال و ماندو اگری . هه یج وجدانیک قبولی ناکا ئه م طلبانه که امید ی استقبالی کورده کانن به معلوماتی غیر صحیحه ذهن وه ده ماغیان مشوش وه زهراوی بگری مجبورن ئه م مکتبانه ی که کراونه ته وه بیکه ن به مؤسسه یه کی معرفت و بوسانطیکی تدریسیه کی چاک مادتا ومعنا له بر ئه مه استرحام ئه که م بو ئه وه ی ده ست به جی ده ست بکن به ترجمه و تالیف به عجله (لجنه یه کی دائمی) تشکیل وه له کورده منوره مقتدره کانی ایره اعضای بو تعیین بکن .

خلاصه ی تقریری دوم :

او مکتبانه ی که له لوای سلیمانی ، کرکوک ، هه ولیر ، موجودن قسمیکیان له طرف مدیریتی منطقه ی موصل و قسمیکیان له طرف مدیریتی منطقه ی بغداد وه اداره ئه کړین ، له بهر ئه مه که مدیری هر دو منطقه کان کوردی نازانن و عاداتا بیگانن بم لسانه ناتوانن تفتیش و مراقبه ی مکتبه کان بکن و له قوه ت تدریسیه ی معلمه کان تی ناگن و به توای عاجزن که اصلاحی طرز ی جریان اصول تدریسیه ی مکتبه کان بکن . له بهر ئه م وضعیه ته چونکه مکتبه کورده کان له مراقبه و نظارتیکی متمادی محرومن و نتیجه بوه به سببی عدم ترقی و تکاملیان له بر اوه طلب اکم او مدیریتی منطقه ی که دو 3 سال له وه پیش بو ئه م خصوصه هه بوو به عجله احداث و اعاده ی بفرمونه وه وه مکاتب سلیمانی ، کرکوک ، هه ولیر ربط ئه م مدیریه بکن و مدیریکی کوردی بو تعیین بفرمون .

وه له عینی زماندا بو او سازده مکتبه کوردی که له لوای موصل دا هیه بو تفتیش و مراقب یان مفتشین کوردی مقتدر استخدام و علاوی قادوری مدیریتی منطقه ی موصل بکن و محقق لیم معلومه که مجلس عالیتان ابی به ظهیر ام طلب و امیدم ترویج بفرمون .

ئه مپرو که روشنبیرانی کورد پاش زیاتر له نیو سه ده ئه م دوو یادداشتی ماموستا ئه مین زهکی بگ ئه خویننه وه وه به چاوی میژوویی و له رووی گرنکی و بو چوونی بو خزمهت کردنی جولانه وه ی روشنبیری هه لی ئه سه نگینن بو یان ده رئه که وی که ماموستا ئه مین زهکی بگ زور به وه ستایی و کارامه یی یه وه بو شیرازه دانانی بناغه ی ده زگایه کی تایبه تی بو زانستی و خوینده واری و په ره پیدانی جوولانه وه ی روشنبیری ی کوردی له

کوردستان دا هنگاوی ناوه . به مانایه کی تر هینانه دی ده زگایه کی تایبه تی له کوردستان دا بو به ریوه بردنی کاروباری زانستی و خوینده واری ، دانانی لیژنه یه کی تایبه تی له روشنبیرانی کورد بو دانانی کتیب و رهگیرانی کتیب بو کوردی و خویندنی قوتابییانی کورد به زمانی زگماکی خوین و دابین کردنی هه مو پویسته کانی قوتابخانه کان ئه م ئاوات و نامانجان به تیکرایی له م دوو یادداشته دا به روونی ئه بیزیری و رهنگ ئه داته وه . له پاش پیشکesh کردنی ئه م دوو یادداشته ی ماموستا ئه مین زه کی به گ نوله نوینه ره کورده کانی ئه نجومه نی نوینه رانی عیراق که بریتی بسوون له نوینه رانی سلیمانی و کرکوک و هه ولیر پاش یه کتری بینین و گفتوگوو دانیشتنی له گه ل یه کتردا ، له سه رده قی نووسینی ئه م راپورته میژوییه گرنکه ی خواره وه ریکه وتن وه به ناوی هه موویانه وه له (1) حوزیرانی 1928 دا پیش که شیان کرد به وه زیری معارف :

«صورت و ترجمه ی تقریریکی مبعوثة محترمه کانی کورده که له خصوصی معارفه وه داویانه به وزاره تی معارف بو وه وزاره تی جلیله ی معارف

له فخامتانه وه معلومه که جهت شمال له خصوصی علاقات سیاسی و اقتصادی و له ناو حکومته گنجه تازه پی گه یشتوه کانا ئه همیه تیکی گورهی هه یه . لبر امه لازمه ازاله ی هه مو موانعیک بکری له خصوصی نشری معارفه وه و اوشتانه ی که جهل لا بات پویسته اکمال بکری .

چونکه له منطقه ی شمالا معارف زور سست ارواو زور دواکوتوه لازمه بوئه وه ی به درجه ی مطلوبه بگه یه نری معاوتتی بکری به نوعیک مساوی بی به منطقه کانی تری عراق .

او اسبابانه ی که معارف ام منطقه یه ی دواخستوه امانه ن :

1 - نه بونی کتیبانی ترجمه کراو به کوردی که لسانی تدریسیه ی او منطقه ییه و عبارته له چند لواو قضایکی مهم .

2 - کمیه تی معلم له و منطقه دا .

3 - بو اوهی ارشاد و مراقبه یکی تواری معلمه کان و مکتب بکاو ترقی و تعممی معارف بکاو لسه ری یک پروگرام تدریس یان پی بکات بو ام منطقه یه مدیریکی معارف نیه .

4 - لم منطقه یه دا مکتبیکی تکمل ثانوی نیه که بیی به کفیل و

بواسطه ی تواوکردنی او علمانه ی که طلبه کان له مکاتب ابتدائیه دا خویندویانه و بو اوه که له ویدا لذت له خویندن وه رگرن و علمیک چاک فیری طلبه کان بکریته به نوعیک که بتوانن بچنه مکاتب عالییه وه .

5 - ام منطقه یه محرومه له مکتبیکی دار المعلمین که موجودین الزامه و بکاته واسطه یه بو اوهی معلم مقتدرو عالم پی بگه ینی که بتوانن چاک به کوردی تدریس بکن .

6 - لبر فقیری اهالی او منطقه یه ناتوانن و ممکنیان نابی اولاده کانیان بو اکمال تحصیل ثانوی و عالی بنیرن بو مرکزی حکومت .

7 - زور اسبابی تره یه که بوه به سببی اوه که ابوینه کان اهتمام ناکن بو اوهی اولاده کانیان بنیرنه مکتب . او ری یه ی که لازمه له خصوصی نشری معارفه وه تبعیتی بکری اوه یه که او نقصانیه تی له خصوصی معارفه وه هیه و ذهنی اشغال کردوه که اهتمام به معارف ناکن لازمه لابیری که امانه ن .

1 - تشکیلی (لجنه یه کی ترجمه و تالیف) که اعضا کانی له عالم و منور منتخبه کانی کورده کان بی که وفق پروگرام معارف کتب تالیف و ترجمه بکن و اعتقادمان وایه که ئه م لجنه یه نسبه کانیان زور چاک و به تواری به جی ئه هینن . وه زارتی معارف بو ئه م خصوصه معارفیکی زور ئه بی و اگه ر وزارتی معارف له حال حاضرادا معذور بو له تشکیل کردنی ام لجنه یه که زور پی ویسته به لابردنی تذبذب ، هیچ نه بی رجا اکین رسماً اعلانی بکات که او کسانه موافق پروگرام معارف کتیب یک ترجمه یا تالیف لکن به نسبه چاکی کتبه کانه وه اکرامیه یکی ادیریتی که اقلأ له (500) روپییه کمتر نه بی و اگه ام مسئله یه ترک بکری بو تثبت شخصی جوان نابی ، چونکه امه له حالیکه اکری که له ناویانا علم مترقی بی و قدر معارف بزنانن و اگه ر معارف ام مسئله یه بو تثبت شخصی ترک بکات باور ناکن هیچ کسیک له خوویه وه ئه م خرمته بکا چونکه بو خوئی انتفاعیکی مادی و ضروری تیا نابی .

2 - بو اوهی معلمی مقتدرو عالم بو صنفه ثانویه کان چنگ بگه وی ، لازمه وزارتی معارف له خصوصی زیادی